

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**TANEČNÉ A SPEVNÉ TRADÍCIE VO VYBRANÝCH
OBCIACH POŽITAVIA**

Bakalárska práca

Študijný program: etnológia (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., externá forma)

Školiace pracovisko: Katedra etnológie a etnomuzikológie

Školiteľ: Mgr. Petra Klobušická, PhD.

Konzultant: Mgr. Petra Klobušická, PhD.

Nitra 2011

Mgr. Jana Zákopčanová

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Mgr. Jana Zákopčanová
Študijný program: etnológia (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., externá forma)
Študijný odbor: 3.1.3 etnológia
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Názov: Spevné a tanečné tradície vo vybraných obciach Požitavia

Anotácia: Cieľom práce je zachytenie tradičných tanečných a hudobných prejavov jednotlivých obcí, prostredníctvom terénneho výskumu realizovaného vo vybraných obciach Požitavia. Ide o zaznamenanie a v písomnej a zvukovej podobe trvalé uchovanie tanečného a hudobného folklóru tohto regiónu, foriem v akých bol súčasťou života dedinskej pospolitosti v medzivojnovom období 20-teho storočia, s časovým presahom do 50-tych rokov. Prínosom je najmä záchrana časti nášho kultúrneho dedičstva pre ďalšie generácie, získanie materiálu, potrebného pre systematickú prácu a metodickú pomoc vedúcim folklórnych kolektívov pri hodnotnom udržiavaní ľudových tradícií.

Školiteľ: Mgr. Petra Klobušická, PhD.
Oponent: doc. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.
Katedra: KETNO - Katedra etnológie a etnomuzikológie
Vedúci katedry: doc. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.

Dátum zadania: 30.09.2010

Dátum schválenia: 20.01.2011

doc. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.
vedúci/a katedry

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že diplomovú prácu som vypracovala samostatne s využitím vlastných teoretických i praktických poznatkov získaných počas štúdia a na základe uvedenej použitej literatúry.

V Nitre 19.4. 2011

.....
Mgr. Jana Zákopčanová

Pod'akovanie

Touto cestou chcem pod'akovať všetkým, ktorí mi akokoľvek pomohli pri spracovaní bakalárskej práce. Moje pod'akovanie patrí najmä konzultantke Mgr. Petre Klobušickej, PhD. za jej čas, cenné podnety, rady a pripomienky pri vypracovaní práce.

Abstrakt

Mgr. Zákopčanová, Jana : Spevné a tanečné tradície vo vybraných obciach Požitavia. (Bakalárska práca) Zákopčanová Jana : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra etnológie a etnomuzikológie – Školiteľ: Mgr. Klobušická Petra, PhD. – stupeň: bakalár etnológie – Nitra: 2011, 46 strán

Hlavným cieľom práce je poukázať na tradičné tanečné a hudobné prejavy regiónu Požitavia, prostredníctvom terénneho výskumu. Práca je rozdelená do siedmych kapitol, ktoré sa zameriavajú na metodiku práce, základné charakteristiky tanečnej oblasti Tekova, informácie o obci Lúčnica nad Žitavou a jej kultúrnom živote. Popisuje tanečné a spevné tradície s dôrazom na tradičné zábavy, charakterizuje a klasifikuje piesne a tance. Pojednáva o spôsobe života, tanečnom živote a tanečnom repertoári tejto oblasti. Súčasťou práce sú aj audio nahrávky z terénneho výskumu a video záznamy tvorby folklórnej skupiny Vajkovčanka, ktorá sa zameriava na spracovanie folklórnych tradícií obce.

Kľúčové slová: spevné príležitosti, tanečné príležitosti, ľudový tanec, ľudová pieseň, tanečný život, tanečný repertoár

Abstract

Mgr. Zákopčanová, Jana : Singen und Tanz-Traditionen in ausgewählten Gemeinden des Region Požitavie. (Bakkalaureus Abhandlung) Zákopčanová Jana : Universität Konstantin Philosoph in Nitra, Philosophische Fakultät, Katheder für Ethnologie und Musikethnologie. Ausbilder: Mgr. Petra Klobušická, PhD. Stufe: Bakkalaureus. Nitra: FF UKF, 2011, 46 S.

Das Hauptziel dieser Arbeit ist, den traditionellen Tanz- und Musik Erscheinungsformen des Regions Požitavie durch Feldforschung zu markieren. Die Arbeit ist in sieben Kapitel aufgeteilt, die sich auf die Arbeitsmethodik, auf die wesentlichen Merkmale des Tanzes von Tekov, auf Informationen über das Dorf Lúčnica nad Žitavou und seine kulturellen Leben konzentrieren. Sie beschreibt die Tanz- und Singen-Traditionen mit einem Schwerpunkt auf traditionelle Unterhaltung, charakterisiert und klassifiziert die Lieder und Tänze. Es wird hier über dem Verfahren zum Leben, Tanzleben und Tanzrepertoire des Gebietes behandelt. Ein Teil dieser Arbeit sind auch Audio-Aufnahmen von Forschung und Videoaufzeichnungen von Folk - Gruppe Vajkovčanka, die die Verarbeitung der volkstümlichen Traditionen des Dorfes betreffen.

Stichwort: Singen Chancen, Möglichkeiten für Tanz, Volkstanz, Volkslied, Tanzleben, Tanz-Repertoire

Obsah

Úvod	8
1. Teoreticko – metodologická časť.....	9
1.1 Cieľ práce.....	9
1.2 Hypotézy.....	9
1.3 Metodika a metodológia	9
2. Charakteristika Tekovskej tanečnej oblasti	11
3. Informácie o obci Lúčnica nad Žitavou	12
3.1 Kultúrny a spoločenský život	13
3.2 Mládenecký spolok a jeho úlohy	14
3.3 Folklorná skupina Vajkovčanka	16
4. Spevné príležitosti	18
4.1 Klasifikácia piesní.....	18
5. Tanečné príležitosti.....	24
5.1 Klasifikácia tanečných príležitostí.....	24
5.2 Tanečný život v obci.....	25
6. Tanečné zábavy.....	27
6.1 Organizácia	27
6.2 Príbeh zábav.....	29
6.3 Hudobný sprievod.....	31
7. Charakteristika a opis tancov	34
7.1 Opis tancov	35
8. Záver	41
9. Zoznam informátorov	43
10. Zoznam použitej literatúry.....	44
11. Zoznam príloh.....	46

Úvod

V 50. rokoch 20. storočia sa realizovali výskumné projekty, ktoré mapovali tradičnú hudobnú kultúru Slovenska. Nitra a jej okolie však kvôli jej zdanlivo menšej atraktívnosti voči iným svojráznym regiónom Slovenska zostala v úzadí. Dôsledkom tohto výberu dnes existuje len veľmi málo materiálov týkajúcich sa nielen hudobného, ale i tanečného a spevného folklóru Nitrianskeho kraja. Jedinečnosť našej tradičnej kultúry je jedným z málo výrazných prvkov, ktorým sa môžeme prezentovať nielen v rámci Európskej únie, ale aj na celom svete a tento potenciál chceme zachovať aj pre naše nasledujúce generácie.

V dnešnej dobe ešte môžeme nájsť informátorov a pamätníkov, ktorí sú pri tejto dokumentácii najdôležitejší, a však treba sa tejto úlohy zhostiť v čo najbližšom čase, pretože ich je stále menej a menej.

Na území Nitrianskeho samosprávneho kraja sa nachádza niekoľko slovenských národopisných regiónov, ktorými sú okolia miest Nitra, Zlaté Moravce, Vráble, Levice, Nové Zámky a Topoľčany.

Tému bakalárskej práce som si vybrala na základe mojich pracovných aktivít v Krajskom osvetovom stredisku v Nitre. Zámerom viacročného projektu je spracovať v najbližších rokoch spevné a tanečné tradície Nitrianskeho samosprávneho kraja. Iniciátorom tejto myšlienky je Ing. Jozef Lehocký, ktorý podobný projekt inicioval a viedol v Trenčianskom kraji. Mojm cieľom je zachytiť tradičné tanečné a hudobné prejavy regiónu Požitavia, prostredníctvom terénneho výskumu realizovaného vo vybraných obciach. Zamerala som sa na spevné a tanečné tradície a ich formy v akých boli súčasťou života dedinskej pospolitosti v medzivojnovom období 20. storočia, s časovým presahom do 50. rokov. Túto oblasť som si vybrala z dôvodu bližších kontaktov s obyvateľmi niektorých obcí, čo mi uľahčilo kontaktovanie informátorov pre potreby výskumu.

Pri výskume v obci Lúčnica nad Žitavou som získala značné množstvo informácií a kontaktov na informátorov, preto som sa nakoniec rozhodla ďalšie obce z výskumu vynechať, aby som sa mohla hlbšie venovať tradičným spevným a tanečným prejavom tejto obce.

1 Teoreticko – metodologická časť

1.1 Cieľ práce

Hlavným cieľom práce je zachytiť tradičné tanečné a hudobné prejavy regiónu Požitavia, prostredníctvom terénneho výskumu. V práci sa venujem popisu tanečných a spevných tradícií, klasifikácii piesní a tancov a na ich základnej charakteristike a opisu. Pojednáva o spôsobe života, tanečnom živote a repertoári tejto poľnohospodárskej oblasti. Práca môže slúžiť ako podklad pre spracovanie tanečného a hudobného folklóru napríklad miestnou folklórnou skupinou, i ako podklad pre prípadnú regionálnu výchovu v obciach Požitavia. Rovnako prispeje k ďalšiemu zviditeľneniu a priblíženiu piesní a tancov Tekova širokej verejnosti.

1.2 Hypotézy

Poloha obce Lúčnica nad Žitavou v blízkosti mesta Vráble, jej história a ich spoločné historické súvislosti ovplyvnili aj miestny hudobný a tanečný repertoár. V tanečnom repertoári Vrábel v skúmanom medzivojnovom a povojnovom období 20. storočia prevládali polky, valčíky, mužské verbunky a čardáše. Zastúpenie tu mali aj strofické tance, mazúrky a rôzne druhy poliek. Z uvedeného môžem predpokladať, že tanečný repertoár v obci Lúčnica nad Žitavou bude ovplyvnený spomenutými faktami a budú v ňom figurovať vyššie spomínané tance. Tance staršej roľníckej kultúry, budú zastúpené v menšej miere, čo bude určovať aj v piesňový repertoár a charakter zozbieraných piesní.

1.3 Metodika a metodológia

Pri spracovávaní mojej práce som využila dva základné informačné zdroje, a to odbornú literatúru a terénny výskum. Inšpirovaná som bola viacerými prácami Ing. Jozefa Lehockého, v ktorých spracúva tanečné a spevné tradície Trenčianskeho kraja. V odbornej časti práce sa opieram najmä o práce C. Zálešáka, S. Dúžeka, K. Ondrejku, B. Garaja, O. Elsheka, L. Droppovej a i.

Terénny výskum som realizovala v obci Lúčnica nad Žitavou v mesiacoch január – apríl 2011. Pri výskume som použila metódu riadeného rozhovoru, postupovala som podľa vopred pripraveného dotazníka s otázkami týkajúcimi sa danej témy. Počas rozhovoru som kládla aj doplňujúce otázky, ktorými som potrebovala potvrdiť alebo vyvrátiť informácie od iných informátorov a z použitej literatúry. Informátorov som vyberala podľa kľúča J. Lehockého a boli to ročníky v rozmedzí rokov 1919 – 1939.

Pri klasifikácii zozbieraných piesní som použila členenie podľa funkčnej väzby piesní, hudobnej stránke piesní som sa venovala len okrajovo, pretože som sa vzhľadom na moju tanečnú prax rozhodla venovať podrobnejšie tancom.

Pri charakteristike a opise tancov som vychádzala z odbornej literatúry a tanečnej terminológie použitej v spomínaných dielach J. Lehockého.

Ostatné časti práce (kapitoly 5 a 6) sú spracovaním informácií z terénneho výskumu, podložené najmä životnými skúsenosťami informátorov.

Práca je zostavená z teoretických poznatkov z literatúry a internetu a z informácií a poznatkov získaných výskumom v teréne.

2 Charakteristika Tekovskej tanečnej oblasti

Rieka Žitava bola v minulosti hraničnou riekou medzi Tekovskou a Nitrianskou župou. Oblasť Požitavia zaradujeme do Tekovskej oblasti, podľa môjho názoru sa tu stretávajú tradície Nitrianskej i Tekovskej oblasti.

Tekovská oblasť je podľa M. Mázorovej a K. Ondrejku (1991) vymedzená povodím dolného Hrona, čiastočne hornej Nitry a Žitavy. V hornej časti sú mestá Kremnica, Žiar nad Hronom, Nová Baňa, v strednej Zlaté Moravce, Vráble, v dolnej Levice, Želiezovce.

Táto oblasť je poľnohospodársky zameraná, leží v širokom povodí riek, siaha pod pohoria, dominujú tu však roviny. Poľnohospodárstvo je spojené s viacerými zvykmi, ktoré sa viažu na zabezpečenie dobrej úrody, ako jarné obchôdzky, žatevné a dožinkové spevné a obradové príležitosti. To podmieňuje starobylý tradičný ráz spevných prejavov. Nachádzame tu najstaršie magicko-zvykoslovné piesne, ktoré sa spájajú so staroslovanským hudobným a slovesným folklórom (Mázorová, Ondrejka, 1991, s. 275).

Tanečno-hudobná kultúra je ovplyvnená aj použitím gájd ako sprievodného nástroja k tancom.

Spolu s Nitrianskou oblasťou reprezentuje Tekovská oblasť krúživé tance starého i novšieho typu. V nitrianskej oblasti sú zriedkavé dievocké kolesá aj odzemky mládencov. Sú tu zaujímavé jarné hry a chorovody (napr. Heličky) a tanečné rarity ako sečkársky a kosový tanec. V tekovskej oblasti sú dievocké kolesá častejšie, verbunky a odzemky mládencov zriedkavejšie, a okrem spomínaných krúvivých tancov sú tu ďalšie párové tance nového typu (rôzne druhy mazúrky a polky) (Mázorová, Ondrejka, 1991, s. 291).

3 Informácie o obci Lúčnica nad Žitavou

Obec Lúčnica na Žitavou leží 5 km juhozápadne od Vrábľa v údolí rieky Žitavy. Dve susedné dediny Vajka nad Žitavou a Martinová sa v roku 1960 zlúčili do jednej obce a odvtedy nesie názov Lúčnica nad Žitavou (ďalej len „Lúčnica“) (Tubíni a kol., 1993, s. 33). Rieka Žitava bola prirodzenou hranicou Nitrianskej a Tekovskej župy. Kvôli tomu vybudovali niekoľko dôležitých mostov, na ktorých sa vyberalo mýto. Jeden z nich stál aj v Lúčnici (Vincúrová, 2008).

Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1113 (Chrenko – Trubíni – Zrubec, 1993, s. 13). Vzhľadom na skúmané obdobie sa zameriame na priblíženie informácií, ktoré ovplyvnili život obce s dosahom na informátorov.

V druhej polovici 18. storočia žili vo vtedajšej Vajke tri zemepanské rodiny : Vass, Baross a Boronkay. Najdôležitejšou bola rodina Vassovcov, ktorá v obci postavila mlyn a kaštieľ. Po nich celé zemepanstvo získala spolu s majetkami Barossovcov rodina Boronkayovcov. Táto rodina vo Vajke vlastnila zem až do roku 1945, kedy bola pôda zemepanstva Petra a Antona Döryho-Boronkaya¹ skonfiškovaná a predelená novým užívateľom. Jednotné roľnícke družstvo bolo v obci založené v roku 1950.

Všetci obyvatelia Lúčnice sú a boli slovenskej národnosti. V roku 1908 bolo síce do obce presídlených 8 maďarských rodín, ktoré sa však poslovenčili, alebo sa vrátili späť do miesta pôvodného bydliska. Hlavným zamestnaním bolo poľnohospodárstvo a roľníctvo. Väčšina obyvateľov pracovala na miestnom veľkostatku. Žilo tu niekoľko drobných remeselníkov. Štyria obuvníci, dvaja obecní kováči a ďalší kováč na panskom dvore. Ďalej to boli dvaja tesári, dvaja kolári a dvaja krajčíri. Počas povodní spôsobených riekou Žitavou mnoho roľníkov slúžiacich na veľkostatku Boronkayovcov chodievalo na sezónne roboty na Zemplín, do Budapešti a do ďalších miest na Slovensku, Maďarsku i Rakúsku.

Cez obec prechádzala železničná trať Nové Zámky – Zlaté Moravce, odovzdaná do prevádzky v roku 1893, ktorá zamestnala tiež niekoľko obyvateľov Lúčnice.

Najstaršou časťou Lúčnice je Hlavná ulica. Po I. svetovej vojne sa začalo s výstavbou nových rodinných domov v okrajových častiach obce. V tomto čase však ešte 80% domov bolo pokrytých slamou, boli stavané z nabíjanej hliny, alebo zo surovej tehly. Typický obytný dom pozostával z prednej izby, kuchyne a ďalšej obývacej izby,

¹ adoptívni synovia Márie Boronkayovej, poslednej pokrvnej príbuznej Boronkayovcov

ktorá bola zároveň spálňou. ďalšou časťou bola komora, komora na obilie a otvorená chodba. Za obytnou časťou bola maštaľ. V humne stála hospodárska stavba (pajta). Slúžila na uskladnenie krmiva a jeho prípravu pre dobytok, sušenie plodín i ako sklad poľnohospodárskych strojov a náradia (Chrenko – Trubíni – Zrubec, 1993, s. 19-47).

Hlavná ulica, okolo r. 1935

3.1 Kultúrny a spoločenský život

O organizáciu kultúrneho a spoločenského života v obci sa v medzivojnovom období staral najmä rímskokatolícky učiteľ a organista Štefan Šalát (1885-1969). Zbieral piesne, vykopávky, s pomocou žiakov vydával prvé „noviny“. V predvianočnom čase piekol oblátky a v dedine založil školské divadlo.

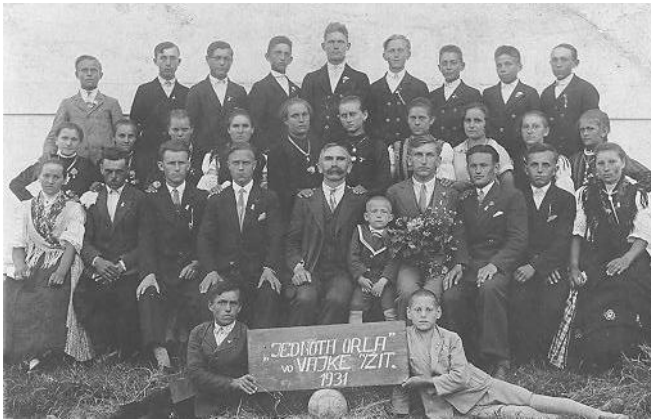
Ďalšie divadlo, „Štefánikov divadelný krúžok“, vzniklo v roku 1926 pri štátnej škole pod vedením učiteľa Jána Zachara.

V roku 1925 bol založený telovýchovný a kultúrny spolok „Jednota orla“. Zakladateľmi boli farár Ignác Liss a organista a učiteľ Štefan Šalát. Jej členovia sa stretávali každú nedeľu po litániách v cirkevnej škole. V programe stretnutí bola vždy prednáška o aktuálnych témach (včelárstve, ovocinárstve, poľnohospodárstve...), žiaci recitovali básne prípadne zahrli krátke divadlo. Pri peknom počasí boli obľúbené výlety do chotára – k studničke² (Chrenko – Trubíni – Zrubec, 1993 s. 55-66). Cestou sa spievalo, hralo na harmonike a tancovalo. Ďalšie obľúbené boli výlety na Viničky, kde sa pri hajlochoch³ spievalo, tancovalo a hrávali sa rôzne hry. Na harmonike vtedy

² majer Malá Vajka, Čapáš – obecný neoraný pasienok

³ vínna pivnica s domčekom, zasadená do svahu

hrávali František Herda a František Valent. Jeden – dvakrát do roka organizoval spolok v obci tanečné zábavy.

Jednota Orla s učiteľom Šalátom, r. 1931

Studnička vo viniciach

3.2 Mládenecký spolok a jeho úlohy

Mládenecký spolok formalizovaná organizácia mužskej dedinskej mládeže. I napriek silnej lokálnej a regionálnej variabilite možno mládenecké spolky z hľadiska organizačnej štruktúry rozdeliť na 2 zákl. formy:

1. na strednom a západnom Slovensku prevažovala relatívne autonómna organizácia mládencov s vlastnými regulami, na čele kt. stál volený „mládenecký richtár“ („stárek“, „prvý mládenec“, „vedúci mládenec“), zodpovedný obecnému richtárovi za správanie mládencov. Medzi jeho povinnosti patrilo organizačné zabezpečovanie tanečných zábav (zjednávanie hudby, vyhľadanie vhodnej miestnosti na zábavu, dohľad nad správaním mládeže ap.), organizovanie obchôdzok a i. zvykoslovných úkonov (fašiangovanie, oblievačka, stavanie májov), riešenie sporov, nedorozumení a bitiek medzi mládencami, súdenie previnení mládencov proti regulám atď.

2. na území východného Slovenska sa mužská mládež zoskupovala prevažne podľa vekového princípu, resp. podľa častí dediny. Mládenci tu zvyčajne nemali voleného vedúceho a uznávali autoritu najstaršieho, príp. najsilnejšieho mládence (Ratica, 1995, heslo : mládencký spolok, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Sloveska I*, s. 361).

V Lúčnici nad Žitavou sa stretávame s prvou formou mládeneckého spolku. Fungovala ako neformálna skupina mladých chlapcov od veku asi 17 rokov do svadby. Významnou funkciou oboch foriem bolo obradné prijímanie medzi mládencov („mládenecký krst,, „vkúpenie sa,,), ktoré pravdepodobne predstavuje pozostatok

historicky starších iniciačných obradov (Ratica, 1995, heslo : mládencský spolok, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*, s. 361).

V Lúčnici nad Žitavou prijímanie za mládencov a voľby mládeneckých richtárov prebiehali predvečer Veľkonočného pondelku. Mládenci, medzi nimi piati mládeneckí richtári, sa zišli v krčme, kam museli všetci, ktorí „išli za mládenca“ priniesť každý po tri litre vína, alebo pálenku. Každý z nováčikov musel mať dvoch svedkov – patrónov, ktorí mali funkciu ich zasväcovať do mládeneckého života a chrániť ich. Neboli podrobovaní žiadnym špeciálnym úkonom, hlavnou podmienkou prijatia bolo prinesenie vína. Po prijatí medzi mládencov získal mládenec nové práva - chodiť do krčmy s ostatnými mládencami, voľne sa pohybovať večer po dedine, chodiť verejne na za dievčaťom, navštevovať tanečné zábavy, sedieť v kostole v mládeneckej lavici, vyberať „reťazové“⁴ ap.

„Tu bol taký zvik, že po večerných zvonoch, tí čo neboli mládenci, tí na ulici sa ňesmeli ukázať. Mňa ešte Jožo Beňovickí nabev, išli sme zo školi, zo skúšky z divadla. Ňemal som ešte čo potme chodiť, ešte sme ňeboli medzi mládenci. Až potom si mohov viňst“ (Ludovít Chrenko, 1919).

Voľbe mládeneckých richtárov predchádzala voľba „polievačov“, ktorí na Veľkonočný pondelok chodili polievať dievčatá. O túto „funkciu“ sa uchádzali 3-4 skupiny mládencov, a získala ju skupina, ktorá poskytla najviac litrov vína.

„A tí gdo dal viac, lebo to sa vždy ale 3-4 skupini uchádzali o to, tí ktorí dali najviac, tí potom zostali dvaja, tí išli do radu k dievkam, tí polievali, ale už nie z vodou, ale z voňavkou alebo len tak šprcli. Pravda všade hostili ich a dávali im peniaze. A tí to mali jako odkúpené dievki tí dvaja“ (Ludovít Chrenko, 1919).

Rovnaká podmienka platila aj pre záujemcov o „richtárstvo“ pričom najmenšie množstvo vína bolo 20 litrov. Úlohou richtárov bolo v príslušnom roku zorganizovať 4 tanečné zábavy – fašiangovú, Veľkonočnú, hodovú, na Ducha. Mladší informátor

⁴ Pri vydaji dievky do inej obce si ju musel ženích vykúpiť od mládencov z dediny. Pri prevážaní nevesty natiahli mládenci cez cestu reťaz a mladomanželov nepustili z dediny, kým ženích za nevestu nezaplatil. V predvojnovom období to bolo približne 100 korún.

uvádza, že po vojne⁵ po vytvorení rôznych spolkov mládenci samostatne organizovali len tri zábavy – fašiangovú, na Veľkonočný pondelok a hodovú.

Medzi povinnosti organizátorov zábav, ktorými boli zvolení mládeneckí richtári, patrilo zabezpečiť miesto konania zábavy, príprava priestoru, zajednanie hudby, vyberanie vstupného, stravovanie členov hudby, dohliadanie na poriadok.

Podľa niektorých informácií patrilo k iniciačným obradom, okrem prijímania za mládenčov, aj prijímanie do dievockého stavu. Údajne ju na zábave dievky postavili do kruhu medzi seba a zaspievali jej pieseň „To je dievča dokonalé“. Potom ju z výskotom zdvihli do výšky. Na zábave už po tomto obrade mohla tancovať s mládencami, dovtedy sa mohla zabávať len s dievčencami, ktoré si bokom spravili koleso, alebo tancovali spolu v páre. O tejto informácii však vedú polemiky samotní informátori. Niektorí si túto aktivitu vôbec nepamätajú, informáciu mám sprostredkovanú zo záznamu od vedúcej tamojšej folklórnej skupiny. Jej informátorka mala v dobe výskumu v roku 2000 okolo 87 rokov. Konkrétne životnú skúsenosť s takýmto prijímaním moje informátorky nemali, len o nej počuli od starších žien.

3.3 Folklórna skupina Vajkovčanka

Miestna folklórna skupina Vajkovčanka vznikla v roku 1990 pri obecnej úrade v Lúčnici nad Žitavou, jej názov vychádza z pôvodného názvu obce „Vajka“. Vedúcou skupiny je od jej vzniku pani Anna Somorová (1939), na harmonike sprevádza Ján Somor (1938). Skupina sa zameriava na zvyky a tradície obce Lúčnica nad Žitavou a v repertoári má programy zamerané na tradičné rodinné a kalendárne obyčaje, ako „Svadba“, „Žatevné zvyky“, „Páračky“, „Vinobranie“, Pochovávanie basy a iné. V rámci programu „Pochovávanie basy“ skupina získala v roku 1994 na Okresných folklórnych slávnostiach v Topoľčiankach „Diplom za objavné spracovanie a interpretáciu pásma „Dvíhanie dievčaťa“. Skupina sa vytvorila z bývalých členov výboru ZO-SZŽ, a ich rodín, a po roku 1989 začala pôsobiť pri Osvetovom stredisku obecného radu v Lúčnici nad Žitavou. Dnes ju tvorí 16 členov prevažne v dôchodkovom veku. Dlhoročnou členkou a informátorkou skupiny bola pani Marcela

⁵ Počas II. svetovej vojny sa zábavy v obci neorganizovali, informátor po prvý krát organizoval zábavu vo veku 21-22 rokov

Červená (1913-2000). Kroje pochádzajú od starších občanov obce, podľa tejto predlohy sú svojpomocne rekonštruované a zhotovené nové časti.

Folklórna skupina Vajkovčanka, Východná 1992

4 Spevné príležitosti

Pod pojmom spevné tradície rozumieme spoločenské stretnutia a situácie, pri ktorých sa obvykle vyskytuje spev. Tieto príležitosti boli základnou podmienkou pre existenciu piesní v danom prostredí. Sú dôležitým ukazovateľom funkcie piesne. Charakter spevných príležitostí úzko súvisí so spoločenským životom a obyčajmi. Spevné príležitosti bývali všedné (napr. pri hrabaní sena, priadky, uspávanie detí atď.) alebo sviatočné (napr. svadba, Vianoce). Rozlišujeme tiež obradové spevné príležitosti (napr. vynášanie moreny) a iné napr. pracovné, spontánne, či inštitucionálne (vystúpenie folklórnej skupiny) (Krekovičková, 1995, heslo : spevné príležitosti, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Sloveska II*, s. 185).

Spevné príležitosti môžu byť univerzálne, ktoré nemajú vyhranený repertoár piesní, napríklad zábava, alebo priadky. Sú však i také, v ktorých sa spájajú piesne s pevnou i voľnou funkčnou väzbou. K týmto príležitostiam radíme napríklad svadbu, počas ktorej sa síce spievajú svadobné piesne, ale po obradovej časti sa rozprúdi zábava, ktorá dovoľuje spievať najrozmanitejšie piesne (Elshek, 1975, in : *Slovensko III, Ľud II*, s. 1069).

V skúmanom období medzi tradičné spevné príležitosti patrili v Lúčnici nad Žitavou najmä svadby, zábavy, driapačky peria, šúpanie kukurice, spomínané výlety ku studničke, alebo spievanie mládeže po večeroch po dedine.

„Po večeroch sme sa zišli, naprostred d'ediny a chodili sme a spievali sme. Ľudové piesne. Všetko možné. To sme chodievali aj do jedenástej, do polnoci. To sme mali takí zvuk. Do týždňa aj dva rázi. Do krčmi sme ňešli, ňemali sme peňáže, tak sme išli a spievali sme“ (Ondrej Dobrotina, 1924).

4.1 Klasifikácia piesní

V tradičnom piesňovom repertoári tvorila určujúce kritérium klasifikácie piesní záväznosť funkčnej väzby (Krekovičková, 1995, heslo : spevné príležitosti, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Sloveska II*, s. 185).

Pri klasifikácii zozbieraných piesní použijeme klasifikáciu Ľubice Droppovej. Ako príklady uvádzam piesne zozbierané pri terénnom výskume v obci Lúčnica nad Žitavou.

Podľa funkčno–tematického hľadiska členíme piesne do dvoch skupín :

a, piesne funkčne viazané

b, piesne funkčne neviazané

Do skupiny funkčne viazaných piesní zaradíme tie, ktoré sú viazané k určitým príležitostiam, alebo činnostiam a podľa toho ich ďalej vnútorne členíme:

- Piesne obradové, ktoré boli súčasťou obradových úkonov a často patrili k základným významovým prvkom v obradoch. Sú to :
a, piesne výročného obradového cyklu : koledy a vianočné piesne, piesne jarnej obradovosti (pri vynášaní moreny, jurské piesne, prinášanie letečka, a pod.), piesne pri stavaní májov, jánske piesne, dožinkové piesne atď.

Gazda náš, gazda náš, daj že nám oldomáš!

Daj že nám ho z láski, zbierali sme kláski. (dožinková)

b, piesne viazané k rodinným obradom : piesne krstinové, žánrovo i tematicky členená skupina svadobných piesní (nadväznosť na rôzne časti svadobného obradu : rozlúčkové, pri čepčení, pri tancoch družbu, nevesty atď.) a pohrebné plače

Po prví raz na kolená padám, svatú Annu za patrónku žiadam,

aby slniečko tomu svietilo, kerého ja rada mám. (svadobná)

- Piesne spojené s tradičnými prácami na poliach, lúkach, v lese a pod. (žatevné, lúčne, pastierske atď.)

Poslali ma jačmeň viazať, nemal mi kto hrste hádzať

Bodaj, že to aj s remeslom, zväzal kosu aj s povrieslom.

- Piesne viazané k niektorým špecifickým tancom (medveď, odzemok, cipovička atď.) Špecifické tance, ani piesne k nim viazané, som pri výskume v obci nezaznamenala.

- Detské piesne, ktoré sú súčasťou tradičných detských hier (Zlatá brána, Heli helička a i.), spevné vyčítanky a riekanky (Slimák, slimák vystrč rožky...), ako aj uspávanky – súčasť folklóru dospelých pre deti

Piesne voľné, funkčne ani príležitostne neviazané tvoria omnoho početnejšiu skupinu a ako klasifikačné hľadisko sa tu uplatňuje členenie tematické. V slovenských piesňach sa prelínajú mnohé motívy (prírodné, pracovné, vojenské a pod.), môžeme však vyčleniť nasledujúce skupiny :

- Piesne ľúbostné, ktoré sú výrazom vzťahu dvoch mladých ľudí, vyjadrenia ľúbostných citov a nálad, šťastných i nešťastných momentov ich vzťahu a pod.

*„Pod našima dverma, voda viteká.
Starodávni frajer do nej pozerá.
Ňepozerať beťár do našich dverí
bol si mi frajerom, už si mi ňeňi.“*

- Piesne s rodinnou tematikou odrážajú kontakty a konflikty medzi príslušníkmi rodiny, postavenie jednotlivých členov rodiny

*„Počkaj dievča, bude pršať dážď,
zmokne teba bielený rubáš.
Zmokne tebe aj kacabajka,
nabije ťa tá tvoja mamka.“*

*„Janičko, Janko náš,
pekné ti očká máš.
Kebi si mi ňebol brat,
veru bis ma musel vziať.“*

- Piesne tanečné a zábavné vyjadrujú životný optimizmus slovenského ľudu a spríjemňujú mu chvíle pohody a zábavy, objavujú sa tu často ľúbostné motívy

*Ej sklenička, sklenená, dobré víno z teba.
Pán boh žehnaj sklenára, ktorý dúchal teba.*

- Piesne vojenské reflektujú dopad vojnových udalostí na život prostých ľudí, ktorí vo vojne strácali domovy, rodinných príslušníkov i vlastné životy. Tieto piesne vyjadrujú väčšinou negatívny postoj k vojne

Ñeplačte mamička, že ja budem vojak.

Ale nad tím plačte, gdo vás bude chovať.

- Piesne so sociálnou tematikou vyjadrujú konflikty medzi sociálnymi vrstvami chudobných a bohatých, opisujú ťažký život a prácu sociálne horšie postavených vrstiev a skupín

A tam dole v šachorine tam sa cigáni.

Po dva radi posedali, klince kovali.

A tá malá cigánečka tašky varila

a ja som tam viskakoal, kúsok nedala.

- Piesne príslušníkov rôznych remesiel a povolání : banícke, pltnícke, mlynárske, drotárske...
- Piesne s historickou tematikou tvoria tiež špecifickú skupinu v piesňovom repertoári na Slovensku. Viazu sa na určité historické udalosti. V repertoári skúmanej obce sa takéto piesne nevyskytovali.
- Výraznú tematickú skupinu tvoria zbojnícke piesne, ktoré sa však v Lúčnici nad Žitavou vzhľadom na jej poľnohospodársky charakter nenašli.
- Rôzne novšie piesne vznikli ako reakcie na niektoré historické udalosti a spoločenské hnutia v 20. Storočí. Sú to napríklad piesne robotnícke, piesne s tematikou protifašistického odboja, alebo tematikou roľníckych družstiev. V týchto skupinách sú aj mnohé piesne umelé, ktoré sa stali súčasťou dobového piesňového repertoáru, ale aj staršie aktualizované ľudové piesne (Droppová, in : *Škola ľudového spevu*, 2001, s. 12 – 16). Ani piesne s touto tematikou sa mi v obci nepodarilo zaznamenať.

Podľa B. Garaja (2002) môžeme slovenské ľudové piesne klasifikovať na základe tzv. hudobno-teoretických parametrov, ktorými sú tonalita, melodika, metrika,

tempo a forma. Po ich definovaní môžeme v slovenskej ľudovej piesni rozlišovať tri štýlové vrstvy:

A, Piesne tzv. starej kultúry, ktoré diferencujeme na

- 1, magicko – rituálne piesne
- 2, piesne roľníckej kultúry
- 3, piesne pastiersko-valaskej kultúry
- 4, zbojnícke piesne

B, Štýlová medzivrstva tonálno-modálneho charakteru

C, Nové harmonické resp. harmonicky determinované piesne

- 1, staršie piesne harmonické
- 2, piesne novouhorského typu
- 3, piesne západoeurópskeho typu (Garaj, in : *Škola ľudového spevu II*, 2002, s. 10-25).

Pri svojom výskume som sa zamerala najmä na tanečné piesne (čardášové, polkové, valčíkové, kolesové). Podľa funkčnej a žánrovej väzby patria čardášové piesne do skupiny piesní novouhorského typu. Táto štýlová piesňová vrstva má jasne vyhranené atribúty.

Melodika je oblúková, t.j. začína i končí základným tónom, kým v strede piesne melodická línia kulminuje k svojmu vrcholu. Takýto typ melodiky zjavne súvisí s posunom druhého melodického riadku o kvintu vyššiu, čo J. Kresánek nazýva tzv. opačným kvintovaním a dáva ho do súvislosti s kvintovým ladením strún na husliach.

Rytmiku charakterizujú najmä tri znaky :

- 1, tzv. bodkovaný rytmus, ktorý vystupuje najčastejšie ako kombinácia štvrt'ovej noty s bodkou s osminovou notou alebo opačne, čo dodáva interpretácii týchto piesní neobyčajný rytmicky dynamický a tanečný náboj
- 2, rytmické zhustenie uprostred piesne, presnejšie v treťom dieli, ktoré sa prejavuje zvýšenou frekvenciou nôt s malými dĺžkovými hodnotami (osminové noty), pričom rytmus sa zhust'uje na akcentovaných dobách a naopak zried'uje na dobách neprízvučných
- 3, 4/4 takt, ktorý sa popri 2/4 –ovom takte môže vyskytovať v rámci tohto štýlového okruhu piesní

Forma je štvordielna uzavretá typu AA⁵BA, pričom tretí melodický riadok možno spravidla symetricky deliť.

Funkčná a žánrová väzba k obradovosti starších piesní sa výrazne uvoľňuje, čo je základom tvorby lyrických ľúbostných piesní, epických a baladických spevov, ako aj neskôr vojenských a regrútskych piesní. Celoslovenský podiel nie je síce veľmi veľký a prevažne sa vyskytujú na južnom Slovensku, ale na druhej strane sa novouhorské piesne stali mimoriadne obľúbenými a známymi ako tanec čardáš, s ktorým sú geneticky späté.

Polky, valčíky, mazúrky, sotyše a pod. zaraďujeme do skupiny piesní západoeurópskeho typu.

Melodika je často cudzej proveniencie, najmä českej, moravskej, resp. rakúskej, pretože práve z týchto krajín k nám boli tieto piesne importované. K ich starším formám patrili napr. jarmočné a baladické piesne, ktoré si však u nás nenašli trvalejšie uplatnenie. Možno k nim však zaradiť aj ich novšiu podobu, t.j. ľudové alebo ľudové tanenčné piesne (spomínané polky, valčíky, mazurky a i.), ktoré sa u nás udomácnili najmä v medzivojnovom období. Dnes sú na celom slovensku známe ako tzv. ľudovky, tvoriace jadro súčasného tanečného repertoáru na svadbách a tanečných zábavách.

Rytmika vykazuje veľký podiel trojdobých, resp. šesťdobých piesní. Niektoré z nich dostali tanečný charakter ich pretvorením z pôvodne rubatových piesní, ako o tom svedčí rytické zhustenie na začiatkoch melodických riadkov, ktoré sa na ich koncoch následne descendenčne uvoľňuje.

Forma neprekračuje spravidla prevažujúci rámec dvoj- až štvordielnych piesní, ale je príliš individuálna na to, aby bolo možné hľadať ďalšie konkrétnejšie spoločné znaky.

Funkčná a žánrová väzba je vzhľadom na neukončený process vývinu tejto piesňovej vrstvy heterogénna. Kým staršie jarmočné a baladické piesne sa najviac udomácnili na západnom Slovensku ako kontaktnom území s Moravou a Čechmi, novšie sentimentálne rubatové piesne rovnako ako valčíkové a polkové piesne sa stali súčasťou celoslovenského repertoáru (Garaj, in : *Škola ľudového spevu II*, 2002, s. 10-25).

5 Tanečné príležitosti

Stanislav Dúžek charakterizuje tanečné príležitosti ako situácie, podujatia a okolnosti vytvárajúce predpoklady pre realizáciu a uchovávanie ľudového tanca a tanečného repertoáru (Dúžek, 1995, heslo : tanečné príležitosti, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II.*, s. 250). Sú to príležitosti zabávať sa tancom, k ich charakteristikám patria miesto a čas ich konania, účastníci, priebeh tanečného podujatia, hudobný sprievod a piesne k tancom, rekvizity pri tanci, tanec a priebeh tanca a pod. (Lehocký, 2009, s. 6).

5.1 Klasifikácia tanečných príležitostí

V tradičnom kalendári sa opakovali spravidla cyklicky, v rôznych intervaloch, čo bolo podmienené celkovým spôsobom života príslušného spoločenstva a stupňom životnosti tanečno-hudobnej tradície a obyčají.

Zaužívané sú tanečné príležitosti :

- a) kalendárneho cyklu – trojkráľové obchôdzky a muziky, jarné chorovody, sprievody a hry fašiangové, májové, dožinkové, hodové tanečné podujatia ap.
- b) životného (rodinného) cyklu – krštenia, prijímanie za mládenca, regrútske muziky (rukovanky, odberanky), svadby ap.
- c) pracovného cyklu – dorobníky pri vysádzaní lesa, dožinky, priadky, obchôdzky maškár, pri varení lekváru, šúpaní kukurice ap. (Dúžek, 1995, heslo : tanečné príležitosti, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II.*, s. 250).

Popri spomínaných tanečných príležitostiach sa v dedinskom prostredí ustálili aj špeciálne tanečné príležitosti. V každej obci to boli dve – tri tanečné zábavy. Tradičná bola fašiangová, veľkonočná alebo turíčna, hodová a niekde i záverečná „katarínska“. Tieto príležitosti sa uplatňovali na rôznych miestach rozmanito. (Ondrejka, 1975, in: *Slovensko III, Ľud II*, s. 1103). Niekde takmer úplne vymizli, inde sa udržiavajú, resp. znovu obnovujú ako „tzv. krojované zábavy“.

Tanečné príležitosti som podľa informácií získaných od informátorov rozdelila na niekoľko skupín :

- a, tanečné zábavy
- b, výlety spojené s tancom a hrami (ku studničke, na Viničky)

c, svadby (klčovina⁶)

5.2 Tanečný život v obci

Pod pojmom „ľudový tanec“ rozumieme pohybovo-hudobné umenie, ktoré v minulosti pestovali predovšetkým roľníci, pastieri a remeselníci. (Dúžek, 1995, heslo : tanec, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II.*, s. 248). K nim sa radia aj tance očividne zľudovené, prebraté z iných kultúrnych prostredí. Sú často silne dobovo poznamenané, hoci proces zľudovenia ich silno pozmenil, prispôbil vkusu a možnostiam dediny (Ondrejka, 1975, in: *Slovensko III, Ľud II*, s. 1098).

Prvými učiteľmi tanca boli rodičia, starší súrodenci alebo známi. Detské tanečné hry dávali dosť príležitostí zoznámiť sa s rytmickou chôdzou, behom, vrtením, krútením a inými nevyhnutnými základmi tanca. Základy si slabší tanečníci upevňovali pri pasení, na holohumnici a všade tam kde sa zišlo viac chlapcov a naskytla sa voľná chvíľa. V krajnom prípade partnerku nahradila metla, palica, hrable alebo ohreblo (Ondrejka, 1975, in: *Slovensko III, Ľud II*, s. 1104).

Takúto skúsenosť má i informátor Ľudovít Chrenko (1919) :

„U tých Červeňov čo som spomínal, tak tam bol gajdoš, mal somárikov, (Imro báči). Tam sa ňeplatilo u nich, za koláče sa tam chodilo, abi mali čo jesť. A potom sme mávali zábavi u Rábkových tam bol majer, tam bývalo viac rodín, a ten hrával na harmonike. A on po litániách hrával, ale nie každý deň, ale keď si ho tak zverbovala mládež. Tam sme chodili tancovať do voziarni. Už som bol medzi mládenci. A keď sme sa aj učili tancovať, tam sme boli ale piati naša partia, s metlami. Každí mal metlu a tak sme sa učili tancovať. A už potom medzi seba také známe sme si volali, ktoré nás učili. Tá Malvína, švagrína, tá bola dobrá tanečnica, tá si ňepreberala s ňikím, tá aj s cigánom išla tancovať. A tá nás najviac potom učila.“

Ďalším spôsobom priučania bolo pozorovanie tancujúcich počas zábav, svadieb a iných príležitostí, na ktorých mohli byť účastníkmi aj deti a dospievajúci, avšak len v pozícii pozorovateľa (na svadbách, zábavách).

⁶ Tanečná zábava po sobášnom obrade a slávnostnom jedle

Pani Anna Somorová (1939) spomína ako skúšali tancovať na povale domu jej otca, v ktorom sa konávali zábavy:

„No, kde by tam mohla byť 14-15 ročné dievča na zábave? Kde by nám títo Jakabovičovi, ten pán učiteľ aj zo ženou dovolili. Neexistuje ísť aňi len pozreť na muziku. A keď hrali, pravda to bolo všetko počuť, tak mi sme išli na poval, čo sme boli kamarátky, a tam sme tancovali, na povali. Alebo jak bol ten dom dlhí, tak za rohom sme tancovávali , aby nebolo vidieť.“

6 Tanečné zábavy

V Lúčnici nad Žitavou som sa zamerala práve na tanečné zábavy, ktoré okrem svadiieb boli najčastejšími príležitosťami na tanec. Ich usporiadateľmi boli mládeneckí richtári, neskôr spolky a kultúrne inštitúcie.

„Bola ešte Silvestrovská zábava, na Štefana, a to poriadali športovci, lebo polovníci, požiarnici, to také organizácie potom robili. Ale tieto hodové zábavy, pokiaľ bolo hneď po vojne, pokiaľ sa také skupiny nĕstvorili jako požiarnici, lebo športovci, zatál sme to robili jako mládenci. To sme boli takí 4-5 mládenci, sme si objednali kapelu a tú zábavu sme poriadali. Postavili sme tú šopu a bolo tam.“ (Dobrotina, 1924)

Tradičnými zábavami boli v Lúčnici nad Žitavou fašiangová a hodová zábava. Obe mali zruha rovnaký priebeh. Fašiangová zábava sa od hodovej zábavy odlišovala dĺžkou trvania – tri dni a záverečným pochovaním basy⁷. Naproti tomu hodová zábava trvala dva dni, obe však začínali v nedeľu poobede po litániách. Ďalšími zábavami, trvajúcimi jedno nedeľné popoludnie, boli zábavy Veľkonočná, na Ducha⁸ a Katarínska zábava.

6.1 Organizácia

Organizátori (mládenci, neskôr spolky) mali na starosti všetky organizačné náležitosti tanečnej zábavy od objednania miestnosti po upratanie tanečnej miestnosti či plochy. Fašiangová zábava trvala najdlhšie - tri dni, dva dni trvala zábava hodová a po jednom večeri zábavy ostatné. Najobľúbenejšou bola hodová zábava, na ktorú chodili účastníci aj zo širokého okolia, keďže to bola prvá hodová zábava na okolí.

V sobotu dopoludnia richtári pripravili miesto na tancovanie. Tanečnú plochu ohradili *pavuzami*⁹, na vrch natiahli dve - tri *pondvy*¹⁰ proti prípadnému dažďu, pomedzi pavuze na prípadne pripevnili *drabiny*¹¹, na ozdobu lipové haluze. Dookola sa postavili

⁷ Pochovávanie basy – ľudová hra parodizujúca pohreb. Symbolizuje koniec fašiangov a vychádza z nasledujúceho pôstu, kedy sú zábavy pri muzike zakázané (ELKS II, 1995, s. 58, heslo : pochovávanie basy)

⁸ 10 dní po Nanebovzatí Pána

⁹ Pavúz – veľká drevená hrada slúžiaca na zaťaženie sena resp. obilníc a iného zbožia na voze

¹⁰ Pondva - veľká vozová plachta na zakrytie zbožia

¹¹ Drabina – drevené konštrukcie na predĺženie bočníc voza

lavice pre prizierajúcich sa. Pred zábavou museli zabezpečiť dovoz hudobných nástrojov, pretože cimbalovú hudbu si prizývali z Vrábeľ, alebo Zlatých Moraviec.

Počas zábavy jeden z richtárov vyberal vstupné, medzi tanečnými kolami polievali udupanú zem, prípadne ju posypali plevami, aby zabávajúci sa netancovali v blate. Počas prestávky sa starali o hudobníkov, na večeru si ich rozdelili a vzali domov prestravovať. Ak prestávka trvala príliš dlho upozornili hudobníkov, aby znovu rozprúdili zábavu.

Zábavy sa v 20. rokoch 20. storočia usporadúvali v dvoch krčmách – U Červenov a u Batalíkov. Po príchode židov do obce, to boli krčmy u Presburgera a Elbana, účastníci boli závislí od sociálneho postavenia. U Presburgera sa stretávali sedliaci, u Elbana remeselníci a zemaní. Prebiehali buď vo dvore krčmy alebo na ulici.

„To vonku bývalo. No na ulici, Baťalíkovi mali vo dvóre, a Červeňoví mávali na ulici. Aj Presburger mal na ulici a Elban mal vo dvóre“ (Chrenko, 1919).

Informátor Ondrej Dobrotina (1924) spomína po odvezení židov v roku 1938 aj maďarského krčmára Havlíka.

„A keď sme padli pod Maďarov, to bolo tricátomósmom, tu bol jeden Maďar, Havlík sa volal, tak ten to prevzal.. Lebo tíchto židov zobrali, a potom tam bývali zábavi u toho.“

Krčma u Presburgera bola miestom zábav a stretávania sa sedliackej mládeže. Za „prenájom“ miestnosti sa platilo zbožím.

„To vždi títo richtári vihlásili, koľko treba zbožia, a tí ktorí dali zbožie, tí tých 5 zábav ňeplatili, tí si zadarmo chodili. Ale po žatve dali vihlásiť, ňech každý donesie to čo sľúbil. A potom to zbožie, to Presburger zobral. A s tým sa platilo jemu“ (Ludovít Chrenko, 1919).

Po vojne sa zábavy do roku konávali aj v krčme u Černáka spojenej s kolkárňou, alebo pred ňou. Majiteľ krčmy mal pre účely usporiadavania zábav pripravené všetky potrebné pre úpravu tanečného priestoru (dlhé drevené drúky na stabu konštrukcie, zem vysypanú sutinou i malé pódium pre hudobníkov). Ďalším miestom zábav bolo priestranstvo uprostred dediny, pod veľkým stromom, na ktorom hasiči sušili

hadice. (oproti dnešnému obecnému úradu). V päťdesiatych rokoch sa zábavy usporadúvali okrem krčmy u Černáka aj v bývalej bujačiarni a tabačiarni, po založení družstva, v 60tych rokoch to boli priestory družstevného klubu.

Zábavy v krčme u Červenáka, okolo r. 1955

6.2 Priebek zábav

Ako bolo už vyššie spomenuté zábavy začínali v nedeľu poobede po litániách, okolo druhej hodiny. Vtedy muzikanti začali hrať a účastníci sa pomaly zapájali do tanca. Končievali sa okolo polnoci až jednej v noci. Tanečný poriadok¹² folklórnych tanečných zábav nebýval fixovaný písomne, tradoval sa prostredníctvom organizátorov a hudobníkov. Pri zvyčajných tanečných zábavách sa najviac uplatňoval zvyčajný tanečný repertoár (Důžek, 1995, heslo : tanečné príležitosti, in *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II.*, s. 252). V Lúčnici nad Žitavou k tradičným tancom patrili valčík, polka a čardáš vrcholiaci friškou (popisom týchto tancov sa venujem v ďalšej časti práce). Z tanečných hier to bol metlový tanec, tancoval sa však viac na svadbách, menej počas zábav.

„Metlový, to ano, ale hlavne na svadbách. Záležalo na tých hudobníkoch ako vedeli zabávať.“ (Anna Somorová, 1938).

¹² sled tancov v priebehu tanečného podujatia

Tanečné kolo začínalo tancom v pomalšom tempe (valčík), v ďalších častiach sa postupne tempo zrýchľovalo (polkou) až prešlo do najrýchlejšej časti (čardáš s friškou). Čardáš bol znakom, že sa blíži koniec tanečného kola.

„Najskôr ten valčík, a keď už bola taká bujarejšia zábava, tak potom už ten čardáš maďarský dali, aby to bolo rýchlejšie, aby sa to zrýchlilo.“ (Ondrej Dobrotina, 1924).

„Väčšinou začínali pomalšie. Bud' valčíkom, potom prešli do polky, potom ešte jednu pomalú zahrli a potom dali čardáš. Väčšinou bud' polkou lebo čardášom sa končilo kolo. Aby unavili tých ľudí. Aby nežiadali ďalej“ (Anna Somorová, 1938).

Priebeh tanečného kola určovali hudobníci a trvalo zväčša okolo 20-30 minút. Počas prestávok, ktoré trvali od 10 do 30 minút, sa zvyklo sa popíjať spievať, rozprávať. Niekedy sa dievky postavili „do kola“ a spievali a tancovali v kolese. Kolesa sa zúčastňovali aj staršie ženy, spolu s nimi spievali aj prizierajúce sa staré ženy.

Ondrej Dobrotina (1924) na jednej zábave spomína :

„Mali sme jak sme mali tú prvú zábavu, tak traja tu boli. Z tej bandy toho Fóšiho, čo zostali nažive. A keď sme boli za nimi, že nemáme ľudí, len traja sme, ale že sú v Moravách Cigáni. Tak sme išli do Moraviec, sme ich obiehali a tiež troch. Jeden bol taký zavalitý, hádam ale stoštaridcať, stopadesát kilov mal, zuby také čierne jak tento váš sveter. A pravda hrali. Jednu, dve nôty vyhrali a zrazu ich nebolo. A kamaráti čo boli z Kmeťova, čo sme na roboty chodili, že kde sa? No a boli tu, jako čo mali dozor, traja Rusi. Ivan, Peter, Gregor. A s týma sme boli kamaráti, s nima sme chodili večer po dedine, všetko možné. A jeden hovorí, vieš kde budú? Hintam hybaj do tej budovy, tam bola vodáreň stará. Tak sme zobrali aj týchto Rusov, došli sme tam a tam sedeli, reku „Hrať poťře.“ „Néjdeme.“ „Prečo?“ „No oni hrajú maďarské a my len slovenské vieme“ Hovorím „Ivan, pod!“ automat zbral a išol „Idete hrať, lebo nejdete?“ Potom teda išli, a nad nima stáli tí Rusi s týma automaty, chudáci, len tak tieklo z nich, takí boli upotení, potom už len prosili nech prestanú. Ale už potom hrali jak diví.“ (Ondrej Dobrotina, 1924).

Marš sa dával zahrať väčšinou iba ženám či mladým manželským párom, ktoré boli po sobáší prvý raz na zábave a ženích pri svadbe nezaplátil „reťazové“¹³

Okrem spomínaných tancov bola zaužívaná aj dámska volenka, ktorú vyhlasovali hudobníci. Pri tejto príležitosti išli popýtať o tanec dievky mládencov, nebola určená žiadna špeciálna tanečná melódia a trvala celé tanečné kolo. Tradične pýtali dievky či ženy do tanca muži alebo mládenci. Buď tanečníčku vyzvali „pot“, alebo na ňu kývali, neskôr prišli k nej, zdvihli klobúk a spýtali sa : „Smiem prosiť?“ Počas tanečného kola sa mohli partneri vymeniť, obvykle si tanečník vypýtal partnerku od iného tanečníka. Ak mu ju nechcel dať mohlo prísť k menším šarvátkam, ku ktorým však v Lúčnici často nedochádzalo.¹⁴

Účastníkmi zábav boli väčšinou zástupcovia všetkých generácií okrem detí. S dievkami chodili na zábavy aj ich matky, ktoré ich pozorovali z určených miest po obvode tanečného priestoru. Najaktívnejšími účastníkmi boli samozrejme dievky a mládenci, tancovali však ak mladomanželia či staršie manželské páry. Niektorí chodili na zábavy až do svojho stredného veku (keď už na zábavy chodili už aj ich deti), mladí ich však už považovali za starých na takú „bujarú zábavu“. Tí ktorí si vedeli zariadiť stráženie detí a radi tancovali nevynechali žiadnu príležitosť, nikto nemal obmedzený prístup. Staršie manželské páry mali aj „svoju“ zábavu pre ženáčov, ktorá sa konala v druhý deň (t.j. pondelok) dvojdňovej hodovej zábavy. Na túto zábavu už chodili len obyvatelia Lúčnice a teda najmä manželské páry.

6.3 Hudobný sprievod

Hudobný sprievod, dôležitá súčasť ľudových tanečných tradícií, rozhodujúcou mierou určuje charakter tanečného podujatia, ovplyvňuje spôsob tanečného prejavu. Ľudové hudby tým, že pôsobili v určitom okruhu obcí, prispievali k fixovaniu tanečného repertoáru, ktorý sa vyskytoval v určitom regióne. Na druhej strane muzikanti ľahko preberali piesne, ktoré mali pôvod mimo ich pôsobiska, tiež melódie módnych tancov, ktoré časom zatláčali pôvodné tance (Lehocký, 1999, s. 28).

¹³ Pri prevážaní nevesty do domu ženicha, ak sa jednalo o ženicha z inej obce, zahatali mládenci cestu a od ženicha požadovali akúsi formu výkupného za dievku z ich dediny. Zväčša šlo o určité množstvo vína či pálenky.

¹⁴ K šarvátkam dochádzalo skôr počas zábav v susedných obciach. Informátori uvádzajú že „ak na Ďereku na zábave netiekla krv, museli hody opakovať“

V Lúčnici nad Žitavou v skúmanom období hudobný sprievod tanečných zábav a svadieb tvorili cimbalové muziky pôvodom väčšinou z Vrábľ a Zlatých Moraviec Na zábavy sa však prizývala cimbalová hudba z Vrábľ, najčastejšie to boli Fóšiovci v klasickej zostave cigánskej cimbalovej hudby – prvé husle, kontra, basa a cimbal, občas klarinet.

„Sem najviac chodil Fóši. Z Vrábľ. Cigáni to boli, lenže to bolo viac partii v kope, ná keď sa tí neušli, lebo tí boli veľmi volaní na všetky dedini, potom aj Draškovič.“
(Ludovít Chrenko, 1919.)

„Šak Bukaiovci tí hrávali s Fóšim, spolu hrávali, Fóši to bol jako vedúci a oni s ním hráli.

A potom začali hrať samostatne. To bolo piati, lebo šiesti. Husle, cimbal, basa, kontra a druhé husle ešte, a niekedy klarinet. (Ondrej Dobrotina, 1924).

V minulosti bolo v meste Vrábľe najmenej sedem kapiel. Muzikanti sa živili jedine hraním, prípadne pomocnými prácami. Príležitostí na hranie bývalo viac : zábavy, svadby, pohreby, stávanie májov. Medzi muzikantov patrili primáši : Vojtech Gurvey, Ladislav Bukai, Elemír Šarkózi, Viktor Tomčáni, Dezider Draškovič pôvodom z Teliniec, Rudolf Draškovič (syn). Z kontrášov to boli : Mikuláš Tatay, Jozef Šarkózi, Jozef Jonáš. Besisti : Štefan Piťo, Jozef Kováč, Izidor Bukai s bratom, cimbalista Rudolf Bukai. Na klarinete hrával Gejza Tomčáni a Ladislav Bukai. (Vallová, 2009, s. 82 - 83).

Zábav v Lúčnici nad Žitavou sa účastnili spomínaní Draškovičkovci a Fóšiovci, o ktorých sa mi však nepodarilo nájsť písomný ani iný doklad, informácie sa mi podarilo získať len z ústneho podania informátorov.

Na Draškovičovcov spomína pani Anna Somorová (1938) takto :

„No Dežo, z Teliniec, Telinskí cigáni. Draškovič, aj Bukaiovci, ale tí už neskôr. To už sme vedeli, to nikdy ňezabudnem, prišol silný chlapisko, jak začal hrať „Ach Mancika moja pekná“, to bol podarení, jeho si najvác pamatám“.

Sled piesní a tancov určovali hudobníci. Ak si dal niekto niečo zahrať, vyhlásil primáš komu hrá. Za túto „službu“ sa neplatilo, až v povojnových rokoch sa dávali

hudobníkom do cimbalov, slákov, alebo na čelo bankovky. Samostatne si tanečníci piesne nerozkazovali ani sa medzi sebou neprekrikovali. Rovnako určovali hudobníci spomínanú dámsku volenku, dĺžku tanečného kola, prestávky usmerňovali organizátori. Marš sa hrával na požiadanie, primáš vyvolal meno, komu je určený. Hrávali väčšinou po dobu na akej sa dohodli s organizátormi, za každú hodinu navyše sa im muselo doplácať.

Pred vojnou sa v obci vytvorilo hudobné zoskupenie v zložení : husle, saxofón, bubny, harmonika a trúbka. Táto kapela však spolu hrávala len asi 4 roky, je zakladateľom bol učiteľ Jakabovič Všeobecne dychová hudba, ktorú rovnako založil pán Jakabovič, v obci veľmi nehrávala, obyvatelia zostávali na zábavách verní cigánskym cimbalovým kapelám.

Dychová hudba s učiteľom Jakabovičom, okolo r. 1956

7 Charakteristika a opis tancov

V Lúčnici nad Žitavou k tradičným tancom patrili valčík, polka a čardáš vrcholiaci friškou. Informátorka Anna Somorová (1939) spomína aj tanec kačingató, avšak v čase keď už mohla byť účastníčkou zábav, sa už tento tanec v tanečnom repertoári obce nenachádzal. Z tanečných hier to bol metlový tanec, tancoval sa však viac na svadbách, menej počas zábav. V prestávkach medzi tanečnými kolami na zábave ženy spievali a tancovali v kolese.

Pre našu potrebu rozdeľujeme tance na niekoľko skupín :

- 1, párové tance
 - a, krúživé tance starého štýlu
 - b, krúživé tance nového štýlu
- 2, mužské a ženské tance

Párové tance sú hlavne v posledných dvoch storočiach najobvyklejšou a všeobecne rozšírenou formou ľudových, ale i novodobých spoločenských tancov v našom vidieckom i mestskom prostredí. Z folkloristického a regionálneho hľadiska sú na Slovensku z nich najpozoruhodnejšie krúživé tance. Ostatné ľudové a zľudovené párové tance tvoria nemenej zaujímavú a pestrú zmes rozličných tancov zväčša nového pôvodu stredo- a západoeurópskej proveniencie. Z nich menovite valčíky a polky sa u nás folklorizovali a udomácnili tak, že v priebehu 20. storočia, kým ešte nenadobudli na povojnových tanečných zábavách prevahu moderné a spoločenské tance a v poslednom období diskotance, spolu s krúživými tancami, predovšetkým čardášom, sa stali pevnou súčasťou a základom ľudového tanečného repertoáru v celej krajine.

Párové krúživé tance sa na Slovensku vyskytujú v dvoch historických a štýlových vrstvách, zriedka samostatne, ale oveľa častejšie vedľa seba alebo zmiešané.

Krúživé tance starého štýlu, resp. slovenského typu sú prvotné a ako celok predstavujú množstvo regionálne a lokálne príznačných tancov a ich rozličných komponentov. Vyznačujú sa hojnosťou miestne používaných názvov, ktoré odzrkadľujú obyčajne staršie vývojové súvislosti (napr. *starosveckí, starodávni tañec, starobapská*), výrazné choreografické znaky (napr. *na jeden krok, na dva kroki, do skoku, vihadzovaná*) alebo lokalizujú prostredie (*sellácká, prostá, vrchovskí, brezovická*) Od

19. Storočia strácajú niekdajšiu nadradenosť v tanečnom živote slovenského vidieka, postupne a nerovnomerne zanikajú (Dúžek, Garaj, 2001, s. 28).

Osobitné mužské a ženské tance všeobecne patria spravidla k najstarším druhom tancov. Tak je to aj v tanečne značne mnohovrstevnom slovenskom ľudovom tanečnom repertoári (Dúžek, Garaj, 2001, s. 43). V skúmanej lokalite sa mužské tance sa v spomínaní informátorov nevyskytovali, podarilo mi zaznamenať už len jeden typ ženského tanca, a to koleso. Podrobnejšie sa preto venujem iba tomuto typu tanca.

Vyššie spomínané tance z Lúčnice nad Žitavou zo skúmaného obdobia zaraďujeme medzi krúživé tance nového štýlu resp. novouhorského typu. Tieto tance sú vývojovo mladšou vrstvou tancov z polovice 19. storočia a následkom národno-obrodeneckých snáh uhorského meštianstva o zjednotenie a zvýraznenie „národného“ v oblasti tanca. Nový tanečný štýl reprezentovaný všeobecne uznávaným a známym čardášom sa pomerne hladko šíri s dobovo módnou tzv. novouhorskou hudbou aj medzi nemaďarskými etnikami Uhorska, lebo je blízky aj ich tradičným krúživým tancom starého štýlu. Na Slovensku sa šíri postupne a nerovnomerne, a to najviac v priebehu niekoľkých desaťročí na prelome 19. a 20. storočia. Oproti krúživým tancom starého štýlu sú choreograficky jednoduchšie, hudobne i názvoslovím značne unifikovanejšie (Dúžek, Garaj, 2001, s. 28).

7.1 Opis tancov

Záznam tanca v písanej podobe má zaužívanú terminológiu, pre prehľadnosť opisov využívam potrebnú časť terminológie používanú v prácach J. Lehockého.

Držanie partnerov pri tanci :

D1 : Držanie zatvorené čardášové. V postavení čelne oproti sebe tanečník drží tanečnicu dlaňami oboch rúk na bokoch, prípadne vo výške lopatiek. Tanečnica má dlane položené na pleciah tanečníka.

D2 : Držanie poloopené valčíkové. Partneri sú navzájom pootočení, roviny ich tiel tvoria uhol približne 90 stupňov. Tanečník drží partnerku pravou rukou v páse, prípadne vo výške lopatiek, tanečnica má ľavú ruku dlaňou položenú na ramene tanečníka. Druhými rukami sa držia dlaňami vo výške ramien tanečnice, prípadne nižšie.

Tanečné motívy :

M1 : “Dvojkročka”. Dva úkroky a prinožovanie bezprostredne za sebou do jednej strany (úrok = doba), následne rovnako do druhej strany. Úrok je na 1. dobu v takte, prinoženie na 2. dobu. Rovnako do druhej strany. Úkroky sa robia náprotivnými nohami, napr. tanečník ukročí pravou, tanečnica súčasne ľavou nohou. Tancuje sa v držaní D1. Pri tomto pohybe tanečníci rovnomerne pérujú v kolenách.

M2: “Jednokročka”. Je polovicou “dvojkročky”, t.j. jeden úrok a prinoženie do jednej strany, následne do druhej strany.

M3: “Párové krútenie”. V držaní D1(v postavení polobočnom) sa pár krúti. Pri krútení v smere h.r., t.j. doprava obaja vykročia na 1. dobu pravými (vnútornými) nohami, na druhú dobu spravia krok ľavými (vonkajšími) nohami. Je to to tzv. “krútenie váhou”. Pri krútení porti smeru h.r. sa nohy vymenia (Lehocký, 2009, s. 97-98).

M4: “Krútenie v kolese”. Tanečnice roztáčajú koleso “krútením váhou”

Valčík

Zdomácnelý a tiež všeobecne rozšírený valčík rakúsko-nemeckého pôvodu je u nás oveľa jednoduchší a takpovediac „standardizovaný“. Páry v čelnom objatí a valčíkovom držaní (D2) ho tancujú ako vírivý tanec v $\frac{3}{4}$ takte a tempe okolo $\bullet = 200$, skoro dôsledne jediným opakovaným motívom, tzv. prísunovým valčíkovým krokom (Dúžek, Garaj, 2001, s. 41). V Lúčnici nad Žitavou sa valčíkom väčšinou začínali jednotlivé tanečné kolá. Podarilo sa mi zozbierať niekoľko valčíkových melódií :

Ach môj milí, zelená ratolest'

Lebo mi hrajte, lebo spievajte

Keď sa žitko zelenalo

Načo mi je tá záhradka

Keď som išiel cez tie hori

Tam na vršku

Keď som išla včera večer po vodu

Vajkovskí mládenci takí do ľúbenia

Polka

Polky majú v ľudovom prostredí rôzne podoby, mnohé obmeny a spojenia. Majú 2/4 takt a mierne až rýchle tempo obvykle $\bullet = 120$, ale i okolo $\bullet = 200$, a to podľa jednotlivých druhov a krajových zvyklostí. Polky sa vyskytujú vo viacerých modifikáciách. Najobvyklejšie ako značne jednoduchý a značne unifikovaný tanec. Takáto tanečne a regionálne väčšinou málo osobitá polka sa tancuje všade a všeobecne na ľudové i autorské skladby (Dúžek, Garaj, 2001, s. 37 -38).

Tento párový tanec pozostáva z jednoduchého krútenia sa páru v zatvorenom držaní (D2) polkovým krokom, pričom pár postupuje na tanečnej ploche po kruhovej dráhe. Celý tanec má vlastne iba jeden motív a improvizácia (v našom zmysle slova – t. j. cifrovanie) sa tu neobjavuje (Zálešák, 1976, s. 88).

Polka sa hrávala v strede alebo na konci tanečného kola. Týchto melódií si informátori pamätali najmenej:

Cukor jedla, kávu pila

Ňvedela čo má robiť od pýchy

Kďeže je to tá ulica

Počula som včera večer

Kopala studienku

Tam ma bože, tam ma

Čardáš

Maďarský obrodenecký čardáš vznikol tak ako všetky obrodenecké tance – z mohutného revolučného hnutia maďarskej buržoázie, z početných bállov, majálesov a zábav usporiadaných v národnom duchu (Zálešák, 1976, s. 82). Čardáše predstavujú regionálne značne nivelizovanú skupinu. Predstavujú tempicky stereotypnejšie, šablónovitejšie krúživé tance nového štýlu. Tancujú sa prevažne v dvoch, niekde až troch, výraznejšie odstupňovaných tempách. Zvyčajne dlhšie trvajúca časť tanca je v miernom tempe a tanečná motivika má krokový ráz a po náhlejšej zmene v tempe nasleduje obyčajne kratšia rýchla, niekedy opätovne vystupňovaná krútivo skočná časť čardáša. Krúživé tance starého štýlu boli na západnom Slovensku, najmä v jeho južnej časti, viac a skôr zatlačené novodobými tancami, ako v ostatných častiach Slovenska. Tanečným základom tunajšieho ľudového repertoáru sa stali už na začiatku 20. storočia valčíky, polky a čardáše (Dúžek, Garaj, 2001, s. 35).

Čardáš sa rozšíril takmer po celom Slovensku. Na rovinách južného Slovenska sa tancuje čardáš so všetkými typickými znakmi novouhorského tanca, takže sa tu dá ťažko určiť, aký tu bol pôvodný tanečný a hudobný prejav pri sedliackych tancoch.

Tento tanec je základným párovým ľudovým tancom celého regiónu Požitavia. Má 2/4 takt, mierne tempo, ktoré sa pri vyvrcholení mení na rýchle, živé tempo. Vyvrcholenie niekedy supluje svižný krúživý tanec starého štýlu – *frišký*. Oba tance, hoci majú rôzny historický pôvod sa považujú za tak blízke a späté, takže sa často vnímajú ako jeden dvojčasťový tanečný celok. (Dúžek, in : Branovo. História, život a tradície. 1325-2005, 2005, s. 191). Tancuje sa v držaní D1. V Lúčnici nad Žitavou, podľa výskumu, pod

pojmom *frišká* rozumieme najrýchlejšiu časť čardáša, ktorá je vyvrcholením tanca a jej motívom je rýchle krútenie v páre s dôrazom na vnútornú nohu (M3).

Základným motívom čardáša je dvojkročka (M1), ktorá sa tancuje často ako odpočinkový, ale najmä úvodný motív na začiatku tanca pri pomalom tempe. Niekde máva aj osobitný názov (napr. na dva kroky) (Zálešák, 1976, s. 84-86). Ďalším motívom je krútenie páru v polobočnom čardášovom držaní, v Lúčnici nad Žitavou, s dôrazom na vnútornú nohu (M3).

Z hudobnej stránky majú čardáše všetky znaky novouhorskej kultúry (oblúková melodika, uzatvorené formy, bodkovaný rytmus a pod.) Majú prevažne 4/4 takt, štvrt'ové a polové hodnoty (obmenené občas bodkovaným rytmom). Uzavretá forma je v nich takmer pravidlom. Časté sú najmä tieto formy : ABBA, AAÁÁ, AABA, ABCA a pod. Tempá novouhorských čardášov sa vyznačujú pomalých začiatkom ♩ = asi 120, pri ktorom sa tancuje spomenutá dvojkročka a rýchla druhá časť ♩ = 180 – 200 (Zálešák, 1976, s. 86). Čardáš býva vyvrcholením tanečného kola, v Lúčnici nad Žitavou bol značne obľúbený, Dezider Draškovič zvykol zahrať na záver tanečnej zábavy čardášovú pieseň : „*Takto bolo na počiatku medzi nami*“. Pri výskume som zaznamenala niekoľko čardášových piesní:

A čo by som si ja ňevipila	Mariša, Mariša, ňechod' na vinice
A ja mám muža dobrého	Napila som sa ňeviem kde
A tam dole v šachorine	Na vajkovských lúčkach šibenički
Ach, Mancika moja pekná	Ňestískaj mi šuhaj rúčku
Aká je to potajomná láska	Počkaj dievča, bude pršať dážď
Bože, čo mám za trápenie	Pod našima dverma voda vitéká
Čo mám robiť, čo mám robiť	Prší, hrmí, zborené sú nebesia
Čo sa stalo jednej žene (Čo sa stalo v meste Zánku)	Suché hrdlá máme
Dajte že mi mrcha ženi pokoj	Tak to bolo na počiatku medzi nami
Ej, slenička, sklենená	Taká sa mi príležitosť stala
Ešte šesnásť ňemala	Tam na vršku balzamovom
Ide deva po záhumní	Tancovala by som, bosá som
Janíčko, Janko náš	Toto je ten chodník
Keď som išla z kostola	V tom vajkovskom potoke
Kukurica strapatá, strapatá	Vínečko mládencom, pálenečko chlapcom

Kačingató (mazurka)

Tento tanec je sprostredkovaný mestami cez európsku módu z poľských zdrojov. Je trojdobý ako valčík, avšak v o niečo miernejšom tempe ($\bullet = 180$). U nás sa vyskytuje v dvoch podobách : a, pár v čelnom postavení a držaní v páse sa tanečne premiestňujú v krátkych úsekoch po tancovisku, prípadne sa krúti nízkymi pružnými preskokmi na každú dobu alebo partneri b, v postavení a držaní za sebou cik-cakovite postupujú, nakúkajú na seba a hudobno-tanečnú strofu ukončia podvrtkou (Dúžek, Garaj, 2001, s. 41). V Lúčnici nad Žitavou sa tancoval tento tanec v druhej spomínanej podobe. Základným motívom pohybu po kruhu je rovnomerne pérovaná dvojkročka a pri záverečnej strofe žena po vonkajšom obvode kruhu postupuje krokom držiac partnerovu ruku ku ďalšiemu tanečnému partnerovi stojacemu za ňou.

Ženské koleso

Kolesá sú najvýznamnejšie spevno-zábavné tance dievok a žien v kruhu a od neho odvodených útvarov (Zálešák, 1976, s. 29). Vo folklórnom prostredí sa kombinovali a premiešavali s chorovodmi, ale hojne sa tancovali aj cez prestávky na tanečných zábavách, vo sviatočné resp. nepracovné podvečery a to na zaužívaných miestach na dedine, ale aj na svadbách a priadkach.

Pri tanci sa ženy držia ob jednu alebo za voľne upažené ruky. V kolesách sa spravidla opakovane striedajú dve tanečné časti :

a, kroková (odpočinková) s miernym pootáčaním kolesa a

b, skočná (rušná) s príznačným intenzívnym krúžením kolesa spravidla v smere p.s.

Odpočinková časť je tvorená jednokročkou, dvojkročkou, prípadne ich obmenami a kombináciami. Tanec je viac-menej improvizovaný, aj keď improvizácia sa obmedzuje požiadavkou jednotnosti kolektívov tancujúcich (Zálešák, 1976, s. 25).

Takýto choreografický základ sa v rôznych krajských, štýlových obmenách tancuje zvyčajne na pásmo piesní spievaných v jednom, mierne rýchlom (resp. nepatrne vzostupnom) tempe alebo časti pásma alebo i jednotlivé piesne sa spievajú v dvoch výraznejšie odlišných, niekedy aj viackrát vystriedaných tempách : miernom a rýchlom. Často sa uplatňuje novouhorský hudobný štýl a čardášové piesne. (Dúžek, Garaj, 2001, s. 44-46).

Kolesové piesne majú okrem iných malých výnimiek, 2/4, lepšie povedané párný takt. Podľa melodickéj stavby sú zrejme novšieho pôvodu. Kolesá sa tancujú zásadne iba „a capella“ t.j. bez hudobného sprievodu (okrem výnimiek z Horehronia). Typické kolesové piesne majú rytmus v jednodobových hodnotách (v zápise znázornené štvrt'ovými notami) a ich hudobné časti bývajú často zakončené dvoma dvojdobými hodnotami (alebo len jednou). Stavba, melódika a rytmika mnohých kolesových piesní sú novšieho pôvodu.

Tempo kolesových piesní sa pohybuje medzi $\downarrow = 130 - 180$ (okrem výnimočných prípadov) (Zálešák, 1976, s. 29).

„Kolo“, ako tento tanec nazývajú informátorky v obci, bolo zaužívané v intenciách vyššie uvedených opisov. Ženy a dievky sa pri jeho realizácii držali voľne za ruky, spievali kolesové i čardášové piesne v miernejšom i rýchľom tempe. Z pohybovej motiviky využívali jednokročku (M2) (na mieste, alebo sa pohybovali po kruhu v oboch smeroch, častejšie však proti smeru h.r.), dvojkročku (M1), koleso roztáčali krokom, pri rýchlejšom tempe prechádzali do krútenia váhou (M4) (t.j. s dôrazom na vnútornú nohu). Pri niektorých piesňach len voľne stále v kruhu a spievali. Piesne predspievali staršie dievky (tie ktoré vedeli spievať) a ostané sa pridávali. Zaužívaným ukončením kola bola pieseň „Ej, idú hrať“.

„Na tú „Ej idú hrať“, to už keď cigáni chitali nástroje, tak táto sa spievala“ (Anna Somorová 1939).

V „kolách“ spievali ženy čardášové piesne (viď zoznam čardášových piesní) vyslovene kolesové piesne čardášového typu boli piesne :

Ej, idú hrať (Ej, fiala, fiala)

Keby bola jak som neni bohatá

Keby som ja mala sokolové krídla

Záver

Cieľom mojej bakalárskej práce bolo zachytiť tradičné tanečné a hudobné prejavy regiónu Požitavia, prostredníctvom terénneho výskumu realizovaného vo vybraných obciach. Zamerala som sa na spevné a tanečné tradície a ich formy v akých boli súčasťou života dedinskej pospolitosti v medzivojnovom období 20. storočia, s časovým presahom do 50. rokov. Svojou prácou som tiež chcela prispieť k rozšíreniu poznatkov o tanečnom živote a repertoári v Lúčnici nad Žitavou.

Najdôležitejšou tanečnou udalosťou (po svadbe) bola v Lúčnici nad Žitavou hodová zábava. Bola prvou v okolí, preto sa tešila veľkej obľube obyvateľov i obyvateľov blízkych obcí. Okrem nej prebiehalo v obci ešte niekoľko zábav, ktoré organizovali mládenecké spolky a neskôr rôzne organizácie. Tradičný hudobný sprievod tvorila cimbalová hudba, pozývaná z blízkych Vrábľ, alebo vzdialenejších Zlatých Moraviec. Tieto kapely v tradičnom zoskupení husle, kontra, basa, cimbal a klarinet, prípadne harmonika, hrávali v regióne Požitavia na mnohých zábavách. Rovnako účastníci zábav chodievali na zábavy do okolitých obcí. Očakávala som preto, že tanečný repertoár z blízkeho mesta Vrábľe sa bude prenášať aj na dedinské zábavy v jeho okolí. Tradičný repertoár obce podobne ako vo Vrábľoch tvorili valčíky, polky a čardáše, zo ženských tancov bolo obľúbené "kolo". Mimo týchto tancov do tanečného repertoáru v obci okrem tanca "kačingató" (mazurka) neprenikli žiadne iné tance z tradičného repertoáru Vrábľ. Moja hypotéza sa v Lúčnici nad Žitavou teda potvrdila iba čiastočne, keďže som očakávala, že sa tu vyskytnú aj strofické tance, alebo aspoň tance funkčne viazané k svadbe.

Piesne, ktoré sa mi podarilo u informátoriek získať, sú teda logicky prevažne tanečného (polkového, valčíkového a čardášového charakteru). Sú to rôzne piesne, staršieho i novšieho pôvodu, niektoré celoslovenského charakteru. Zobierané piesne sú súčasťou prílohy na CD nosiči, ďalšie piesne sú zaznamenané v programoch miestnej folklórnej skupiny Vajkovčanka na priloženom DVD nosiči.

Napriek tomu, že sa v obci na krátky čas vytvorila dychová kapela, táto neuspela, a až do 60-tych rokov 20. storočia hrala cimbalová hudba v tanečnom a hudobnom živote obce významnú úlohu.

Rovnako významnú úlohu zohrávali aj harmonikári (pred vojnou aj gajdoš), ktorí sa zúčastňovali výletov ku studničke, nedeľných popoludní, či večerného spievania mládencov. Niektorí brávali svoje harmoniky aj na sezónne práce mimo obec,

kde po večeroch hrávali a neumožnili tak naplno cudzím elementom, aby vnikli do hudobného života obce, aj keď sa tomu samozrejme úplne nevyhol.

Prínosom mojej práce je najmä získanie ďalších informácií, ktoré môžu byť nápomocné pri ďalšej identifikácii a určovaní charakteru tanečnej oblasti Požitavia, ktorá je zatiaľ spracovaná čiastkovo, a len v prípade niekoľkých obcí.

Zoznam informátorov

- 1, Dobrotina Ondrej (1924)
- 2, Červená Marcela (1913 -2000) (z archívu Anny Somorovej)
- 3, Chrenko Ľudovít (1919)
- 4, Mališková Helena (1930)
- 5, Somorová Anna (1939)
- 6, Tomanová Mária (1934)

Zoznam použitej literatúry

BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. : Tradičná kultúra regiónov Slovenska. Bratislava : VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 2005. 260 s. ISBN 80-224-0853-0

DEMO, O. 2005. *Branovo. História, život a tradície. 1325-2005*. Bratislava : Komprint, s.r.o. 2005. 240 s. ISBN : 80-968631-6-9

DROPPOVÁ, E. 2001. Členenie slovenských ľudových piesní. *Škola ľudového spevu, I. časť*. Zvolen : Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene. 2001. ISBN 80-85159-54-6, s. 12-16.

DÚŽEK, S. – GARAJ, B. 2001. *Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2001. 476 s. ISBN : 80-968279-3-6

DÚŽEK, S. 1959. Tance nášho ľudu – Tekovská oblasť (Starý Tekov, Čajkov, Rybník). Bratislava : Osvetový ústav Bratislava. 1959. 24 s.

FILOVÁ, B. a kol. 1975. *Slovensko III. Ľud II*. Bratislava : Obzor. 1975. 1217 s.

GARAJ, B. 2002. K štýlovej genéze slovenskej ľudovej piesne. *Škola ľudového spevu, II. časť*. Zvolen : Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene. 2002. ISBN 80-85159-61-9, s. 7-26.

CHRENKO, J. – TRUBÍNI, J. – ZRUBEC, S. 1993. *Lúčnica nad Žitavou*. Lúčnica nad Žitavou. Miestny úrad Matice Slovenskej, Obec Lúčnica nad Žitavou, 1993. 86 s.

Kol. autorov: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV Veda, 1995, 454 s., ISBN 80-224-0234-6

Kol. autorov: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV Veda, 1995, s 448. ISBN 80-224-0235-4

LEHOCKÝ, J. 1999. *Ľudové tance a tanečné tradície z okolia Topoľčian*. Bratislava : Maticné združenie priaznivcov ľudovej kultúry Prebudená pieseň. 1999. 144 s. ISBN : 80-88926-06-8

LEHOCKÝ, J. 2009. *Ľudové piesne, spevné a tanečné tradície z Trenčianskej Turnej*. Trenčianska Turná : Obec Trenčianska Turná. 2009. 197 s. ISBN : 978-80-970236-1-4

MÁZOROVÁ, M. – ONDREJKA, K. a kol. 1991. *Slovenské ľudové tance*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. 383 s. ISBN : 80-08-00322-7

ONDREJKA, K. 1991. Tanečná , hrová a zábavová bibliografia I. Bratislava : Osvetový ústav Bratislava. 1991. 174 s. ISBN 80-7121-010-2

ONDREJKA, K. 1992. Tanečná , hrová a zábavová bibliografia II. Bratislava : Národné osvetové centrum v Bratislave. 1992. 214 s. ISBN 80-7121-023-4

ONDREJKA, K. 1993. Tanečná , hrová a zábavová bibliografia III. Bratislava : Národné osvetové centrum v Bratislave. 1993. 224 s. ISBN 80-7121-042-0

VALLOVÁ, D. 2009. *Vráble v spomienkach a ľudových tradíciách*. Vráble : Mesto Vráble, 2009. 414 s. ISBN : 978-80-970134-6-2

VINCÚROVÁ, L. 2008. *História Požitavia. Niečo o našej Žitave*. Dostupné na http://www.zitava.sk/zitava/zitava.php?page_id=historia_o_zitave (11.3.2011)

ZÁLEŠÁK, C. 1976. *Prehľad slovenských ľudových tancov*. 2. vyd. Bratislava : Osvetový ústav Bratislava. 1976. 172 s.

Zoznam príloh

1, CD nosič so zozbieranými piesňami

2, DVD nosič s programami folklórnej skupiny Vajkovčanka